

IMIĘ CZ(Ś)CIBOR W POLSKIEJ ANTROPONIMII I TOPONIMII

Słowa tematyczne: imię dwuczłonowe, nazwisko, ojkonim, wariant onimiczny

UWAGI WSTĘPNE

Imiona dwuczłonowe wchodzące w skład systemu nazewniczego odziedziczonego z epoki prasłowiańskiej stanowią — obok jednoczłonowych imion odapelatywnych — chronologicznie najstarszą warstwę imienniczą na ziemiach polskich. Wśród kilkuset imion złożonych, w obrębie których wyróżnić można co najmniej 150 rdzeni leksykalnych (Malec, 1971, 1982), znajduje się znane z dokumentów średniowiecznych imię *Cz(ś)cibor*. Według ustaleń Marii Malec, której zawdzięczamy studia poświęcone najstarszemu imiennictwu na ziemiach polskich, nazwa osobowa *Cz(ś)cibor* to złożenie imienne z tematem werbalnym w pierwszym członie (*cz(ś)ci- ści-, tci-, ci-*, por. scs. *čbstiti* ‘czcić, okazywać cześć, poważanie szacunek’ oraz *čbstb* ‘cześć; honor, dobre imię, cnota, zaszczyt’), wywodzącym się „z tematów nominalnych na *-i* lub form przypadkowych dawnej odmiany rzeczowników o temacie na *-i*” (Malec 1971, s. 17–18, 77)¹. Drugi człon stanowi rzeczownik postwerbalny *-bor*, por. scs. *borjā*, *brati* ‘walczyć’, *boriti* ‘walczyć’, też ps. **borb* ‘walka’ (Malec, 1971, s. 59, 69; por. Cieślíkowa, 2000, s. 16, 45; Nalepa, 1991, s. 92–93, 1992, s. 12–13). Imię, które miał nosić brat Mieszka I², prawdopodobnie uczestnik bitwy pod Cedynią stoczonej w 972 r., interpreto-

¹ Zdaniem M. Malec do tej grupy imion zaliczyć można też takie analogiczne formy, jak: *Czcisław*, *Gościmir*, *Mścibor*, *Myślbor*, *Racibor* i in.

² Krzysztof T. Witczak (1992, s. 123–132) uważa jednak, że brat Mieszka I nie miał na imię *Czcibor*, lecz *Zdziebor* (**Sǫdeborb*, czes. *Sdebor*), a swój filologiczny wywód przeciwstawia tezie Aleksandra Brücknera, według którego zlatynizowany zapis **Cidebur(us)* z kroniki Thietmara należało odczytać *Czcibor*. Lekcja ta utrwaliła się w literaturze przedmiotu, choć — jak dodaje K. T. Witczak — sam Brückner poddał ją weryfikacji, nazywając syna Siemomysła *Ždziborem*. W interpretacji Witczaka *Zdziebor* to już nie ‘ten, kto czci walkę’ ani ‘ten, kto obiecuje walkę’, lecz ‘mający tu walkę’ (por. **sǫde-* w znaczeniu ‘tu’).

wane jest jako ‘ten, który czci walkę’³ (Fros, Sowa, 1997). Czeskie odpowiedniki mają postać *Čstibor*, *Stibor*, a ich najwcześniejsze notacje pochodzą z lat 1169 (*Cstibor*) i 1165 (*Stibor*). Zdaniem Pleskalovej (1998, s. 20–24, 130, 141; por. Svoboda 1964, s. 73) są to imiona złożone z dwóch członów werbalnych. Badania M. Malec, poprzedzone pracami Witolda Taszyckiego (1925), pokazały produktywność poszczególnych rdzeni wchodzących w skład imion dwuczłonowych. Wiemy zatem, że inicjalne *cz(ś)ci-* pojawiło się w dwóch imionach: *Czcibor* i *Czcisław*⁴, wygłosowe *-bor* odnaleźć natomiast można w co najmniej 50 złożeniach imiennych, obejmujących też formy rekonstruowane z nazw miejscowych, np. *Blizbor*, *Bolebor*, (*Domabor*)⁵, *Izbor*, *Nasiębor*, *Przebor*, (*Rozbor*), *Sambor*, (*Tęgobor*), *Włościbor*, *Wszebor*//*Świebor*//*Siebor*. Element *-bor* występuje w wielu antroponimach ogólnosłowiańskich, w tym staropolskich, w przeciwieństwie do rzadkiego rdzenia nagłosowego *cz(ś)ci-*.

Celem artykułu jest pokazanie ciągłości chronologicznej złożenia imiennego *Czcibor*, jego wariantów w języku polskim oraz produktywności w tworzeniu nazwisk (dziedzicznych nazw osobowych) i ojkonimów. Uwzględniona zostanie frekwencja i geografia nazw własnych, ich struktura, a w wypadku odimiennych nazw miejscowych także renominacje.

NAZWA OSOBOWA CZ(Ś)CIBOR I JEJ WARIANTY W FUNKCJI IMIENIA I W STRUKTURACH NAZWISKOWYCH

W okresie staropolskim funkcjonowało zarówno imię męskie *Cz(ś)cibor*, jak i pochodzące od niego nazwy osobowe, które w wyniku dziedziczenia zaczęły stopniowo pełnić funkcję nazwisk. Imię to pojawia się od początku XII w. w różnych wariantach fonetycznych: *Czścibor*, *Czcibor*, *Ścibor* (wynik uproszczenia grupy spółgłoskowej *-czć-*), *Tcibor*. Świadczą o tym odnotowane w „Słowniku staropolskich nazw osobowych” (SSNO) zapisy: *Ctibor* 1243, *Czcziborius* 1370, *Czyborius* 1497; *Stiborius* ok. 1236, *Sczybor* 1483, *Stiborii* 1500; *Cistebor* 1110, *Chstiborius* 1220, *Czciborio* 1360; *Tczibor* 1421, *Tcziborius* 1427. Z nazwy

³ Maria Karpluk (1982, s. 295) w recenzji pracy Jacka Hertla o imiennictwie dynastii piastowskiej podkreślała, że daleko posunięte objaśnianie znaczeń imion, w tym m.in. imienia *Czcibor* ‘człowiek mający czcić walkę’ nie jest właściwe, gdyż „badanie słowiańskich imion nie doprowadziło jeszcze do ujęcia wzajemnej syntaktycznej relacji członów imiennych”.

⁴ Najwcześniejsze notacje nieomawianego tu imienia *Czcisław*, *Cisław* pochodzą z XIV i XV w.: „Per fratrem *Czczislaum*” 1350–1351; „*Czysław* tabernator” 1470–1480 (SSNO). W pracach czeskich onomastów odnotowano także imię *Čstimír* (Pleskalová, 1998, s. 156; Svoboda, 1964, s. 73).

⁵ W tej części artykułu w nawiasie okrągłym ujęto imiona rekonstruowane z nazw miejscowych.

miejscowej rekonstruowana jest forma (*Cibor*) (Malec, 1971). W średniowieczu obok męskiego antroponimu były w użyciu imienne formy feminatywne: *Czcibora*, *Cibora* (*Czibora* 1409), *Ścibora* (*Scibora* 1409).

W SSNO odnajdujemy ponadto zapisy nazw derywowanych od imienia Cz(ś)cibor z sufiksem -ów (adjectiva): *Czciborow*, *Ciborow* („Jako ia tho vyem, esze *Czciborow* oczecz rosdzielil Cuchari na poli” 1437), *Ściborow* („Jaco to swatcimi, iaco Bogusz wrzucil szu (!) w *Sciborową* maczerziszną po vipravenv...” 1414), potwierdzenia istnienia już w pierwszych dekadach XV w. patronimików na -owic: *Czciborowic*, *Ciborowic* („Jacus de Skol<...?> *Cziborowicz*” 1407), *Ściborowic*(z) („Nobilem Nicolaum *Szczyborowicz* de Wroczonka” 1435), wchodzących w skład zestawień antroponimicznych (imię + (proto)nazwisko), a także żeńskich nazw osobowych z sufiksem -owa: *Czciborowa* (*Czcziborowa* 1435), (*Ściborowa*) (niem. *Stiborinne* 1402) i -ka: *Czciborka*, *Ciborka* (*Czyborka* 1434), *Ściborka* (*Sz ciborka* 1409). Wymienione formy staropolskie używane były głównie w Małopolsce, na Mazowszu i Pomorzu.

Dane zamieszczone w leksykonie „Antroponimia Polski od XVI do końca XVIII wieku” (AntrP I, V) wskazują na obecność w średniopolszczyźnie nazwy osobowej *Cibor* (1654; Wlkp, Maz) już w funkcji nazwiska, a także formy żeńskiej *Ciborówna* (1579; Maz) oraz derywatów nazwiskowych z -ek: *Ciborek* (1578; Maz), -owic: *Ciborowic* (1579; Młp, Maz). Notowane są też odmianki fonetyczne z nagłosowym Ści- (zamiast Cz(ś)ci-): *Ścibor*, *Ścibur* ze zmianą -or > -ur (1510, XVII, XVIII; Młp, Wlkp, Maz, Pom, Krpld) i pochodzące od nich nazwiska identyfikujące żony: *Ściborowa* (1676; Młp), *Ściborka* (1718; Młp) oraz córki: *Ściborówna* (1787; Młp). Na relacje rodzinne (ojciec-syn), istotne w momencie kreacji nazwy, wskazują patronimika: *Ściborowicz* (1719; Młp) oraz wariant: *Ściburowicz* (1552; Wlkp), a być może też nazwy: *Ciborczyk* (1679; Młp), *Ściborczyk* (1684; Młp), *Ściborek* (1503, XVII; Młp, Wlkp), chociaż mogły one powstać w procesie deminutywizacji formy podstawowej. W XVI–XVIII w. osoby noszące wymienione miana zamieszkiwały takie regiony dawnej Polski, jak: Małopolska, Wielkopolska, Mazowsze i Pomorze. Różne postaci wariantywne nazwisk, związanych genetycznie z imieniem *Czcibor*, istniały — co oczywiste — również w XIX w. Wśród nich wymienić można formy: *Ścibor* (Josephus *Ścibor*, servus in aula Pisary 1863, KIRu), *Ściebur* (Josephus *Ściebur* z Pisar 1861, KIRu), *Ścibór* (Joannes *Ścibór* z Pisar 1862, KIRu), *Cibor* (Francisca *Cibor* 1816; Josephus *Cibor* 1838, NWad), *Cibura* (Marianna *Cibura* 1874, Lech).

Na ziemiach polskich imię *Czcibor* (wraz z wariantami) istnieje od czasów najdawniejszych po dziś. Frekwencję wystąpień imienia w latach dziewięćdziesiątych XX w. podaje „Słownik imion współcześnie w Polsce używanych” (SIW). Antroponim *Czcibor* identyfikował 14 osób, zaś jego odmianki fonetyczne, peł-

niące funkcje odrębnych imion, miały odpowiednio: 3 nosicieli — *Czcibór*, 31 — *Ścibor*, 1 — *Ścibór*. Imię *Czcibora* nadano jednej kobiecie w dawnym województwie wrocławskim.

Warianty fonetyczne imienia *Czcibor* przetrwały we współczesnych nazwiskach. Informacje te odszukać można w „Słowniku nazwisk współcześnie w Polsce używanych” (SNW; zob. też Skowronek, 1995, s. 73–100), a najnowsze dane zawiera baza PESEL (stan na 2014 r.). Na podstawie ostatniego źródła zauważyć można całkowity brak nazwisk z nagłosowym *czci-*. Rdzeń ten jest realizowany jako *czy-*, *ci-*, *cy-*, *ści-*, *ście-*, a antroponimiczne formy wariantywne funkcjonują obecnie jako odrębne nazwiska. Największą frekwencję mają dziś nazwiska: *Ścibor* (1674; M: 834, K: 840; młp. — 344)⁶, *Ścibior* (1072; M: 547, K: 525; lub. — 452), *Cibor* (785; M: 388, K: 397; maz. — 293), *Ściebura* (591; M: 286, K: 305; śl. — 312), *Ścibiorek* (397; M: 182, K: 215; łódz. — 303), *Cyboron* (243; M: 110, K: 123; podkarp. — 137), *Ciborek* (201; M: 99, K: 102; maz. — 97), *Ścibura* (168; M: 78, K: 90; lub. — 112), *Cybura* (146; M: 78, K: 68; młp. — 64), *Cyboran* (93; M: 45, K: 48; młp. — 36), *Ściborek* (72; M: 45, K: 27; lub. — 51), *Ściebior* (50; M: 28, K: 22; śl. — 43). Pozostałe z 23 używanych współcześnie form nazwiskowych motywowanych imieniem dwuczłonowym *Cz(ś)cibor* i jego wariantami mają poniżej 50 nosicieli: *Ściebur* (35; M: 18, K: 17; młp. — 16), *Ściborowicz* (16; M: 6, K: 10; młp. — 9), *Cibora* (8; M: 3, K: 5; maz. — 6), *Cybor* (7; M: 2, K: 5; warm.-maz. — 5), *Ściebiura* (7; M: 4, K: 3; łódz. — 7), *Ścibur* (5; M: 2, K: 3; łódz. — 5). Najniższą frekwencję należy przypisać onimom: *Czybora* (2; M: 1, K: 1; warm.-maz. — 2), *Czybur* (2; M: 0, K: 2; warm.-maz. — 2), *Ściebor* (2; M: 1, K: 1; młp. — 2), *Ściebora* (2; M: 0, K: 2; pom. — 1, kuj.-pom. — 1), *Czyburko* (1; M: 1, K: 0; podl. — 1).

Jak widać z powyższego zestawienia, forma obecnie zachowanych nazwisk o tej samej podstawie genetycznej jest różna. Wariantywność ta uwarunkowana jest wahaniem w zakresie fonetyki, którym podlegał pierwszy, rzadziej drugi człon nazwy osobowej, oraz procesami słowotwórczymi. Stąd też mamy nazwiska formalnie tożsame z odmiankami fonetycznymi motywującego imienia w związku z różną realizacją jego części inicjalnej: *Ścibor*, *Cibor*, *Cybor*, wskazujące na zmianę *-or > -ur* w drugim składniku złożenia: *Ściebur*, *Ścibur*, *Czybur* oraz na palatalne *-b* w członie finalnym *-bor*: *Ścibior*, *Ściebior*. Inne nazwiska w tej grupie to derywaty paradygmatyczne: *Cibora*, *Czybora*, *Ścibura*, *Ściebura*, *Ściebiura*, *Ściebora* oraz formy derywowane z sufiksami: *-ek* (*Ciborek*, *Ścibiorek*, *Ściborek*), *-ko* (*Czyburko*), *-an* (*Cyboran*), *-on* (*Cyboron*), *-owicz*

⁶ W nawiasie okrągłym przy nazwisku podaję liczbę jego nosicieli na podstawie bazy PESEL (stan na 2014 r.), z podziałem na mężczyzn i kobiety, a także województwo z największą częstotliwością występowania danej formy.

(*Ściborowicz*). W pracy Kazimierza Rymuta „Nazwiska Polaków. Słownik historyczno-etymologiczny” (1999) pod tytułem artykułu hasłowego *Cibor* zanotowane zostały w układzie gniazdowym też takie postaci antroponimów, których nie odnajdziemy w grupie nazwisk obecnie używanych, np.: *Ciborowicz*, *Cybora*, *Cibórz*, *Czyborak*, *Czyburka*, *Ścibora*, *Ściborczyk*, *Ściborz*, *Ścibosz*, *Ściebiur*, *Ściebier*, *Ściebierek*. Niektóre z nich zawiera jednak SNW, co oznacza, że w latach dziewięćdziesiątych XX w. były jeszcze w użyciu nazwiska: *Czyborak* (1), *Czyburka* (1), *Ścibora* (2), *Ściborz* (3), *Ścibosz* (1), *Ściebiur* (1).

Osoby noszące nazwiska, których geneza sięga prapolskiego imienia złożonego Cz(ś)cibor, zamieszkują dziś różne regiony kraju, co jest zrozumiałe choćby ze względu na powszechne migracje ludności. Najwięcej nosicieli tych nazwisk mieszka w obecnych województwach: mazowieckim, małopolskim, lubelskim, łódzkim, podkarpackim i śląskim (Baza PESEL). Zwraca jednak uwagę duża frekwencja nazwisk od formy *Cibor* na Mazowszu.

W skład zasobu antroponimicznego polszczyzny wchodzi też nazwiska na *-ski* utrwalające warianty interesującego nas tu imienia słowiańskiego, powstałe w wyniku derywacji sufiksальной od odimiennej nazwy miejscowej (zob. niżej). W pierwszym całościowym opracowaniu leksykograficznym staropolskich nazw osobowych (SSNO) zanotowano onim odmiejscowy *Czciborski*//*Ciborski*, datowany na początek XIV w.: „Present(e) ... Nicolao Czyborski” 1315 (por. „Present(e) ... Nicolao de Czytbore” 1315) oraz *Ścieborski* z datą 1470: „Honorabiles ... Sczebyorsky (!) magister, Szwanthoslaus de Brodnyia ... totumque collegium Mansionarium capelle Beate Marie Virginis in ecclesia Cracouiensi”. Nazwisko *Ciborski* było w użyciu również w czasach średniopolskich, a notacje pochodzące z 1570 r. oraz z XVII i XVIII w. wskazują na jego występowanie na Mazowszu, w Małopolsce i Pomorzu. Słownik AntrP (I, V) zawiera też informacje o funkcjonującym w tym okresie nazwisku *Ciborowski*, którego nosiciele zamieszkiwali w XVI–XVIII w. takie regiony dawnej Polski, jak: Małopolska, Wielkopolska, Mazowsze, Kresy Północno-Wschodnie. To samo źródło informuje o istnieniu antroponimu *Ścieburski* (1789; Młp), ze zmianą fonetyczną *-or-* > *-ur-*.

Współcześnie największą częstość występowania w tej grupie nazw ma nazwisko *Ciborowski* (1140, M: 1135, K: 5; podl. — 478), następnie plasują się formy: *Ciborski* (285; M: 284, K: 1; kuj.-pom. — 64), *Ściborowski* (149; M: 149; maz. — 74), *Ściborski* (102; M: 90, K: 12; dśl. — 29, śl. — 29). W bazie PESEL (2014) odnajdujemy również feminatywa identyfikujące wyłącznie kobiety: *Ciborowska* (1146; podl. — 470), *Ciborska* (294; kuj.-pom. — 73), *Ściborowska* (136; maz. — 63), *Ściborska* (87; dśl. — 20, śl. — 20).

NAZWY GEOGRAFICZNE OD ANTROPONIMU CZ(Ś)CIBOR
I JEGO FORM POCHODNYCH

Warianty imienia złożonego Cz(ś)cibor przetrwały nie tylko w nazewnictwie osobowym, lecz także w nazwach geograficznych, m.in. w nazwach miejscowości, osad, przysiółków, części wsi i miast. Bazę źródłową uwzględnionych w tekście toponimów stanowi głównie onomastykon „Nazwy miejscowe Polski...” (NMPol, też kartoteka słownika) oraz monografie regionalne (zob.: Zierhoffer, 1957; Sochacka (red.), 2009, i in.).

Jednym z najstarszych ojkonimów pochodzących od form wariantywnych imienia Cz(ś)cibor (*Ścibor*, *Cibor*) jest patronimiczna nazwa miejscowa z *-owice*: **Ciborowice** (pierwotnie *Ściborowice*), wś, młp., gm. Proszowice (in *Sciboroviz* 1286, *Sciborovicz* (1286), *Cziborouice* 1435, *Szcziborowicze* 1564, *Sciborowice* 1680, *Sciborowice* 1787, *Ciborowice* 1827). Równie dawna jest nazwa **Ściborzycze**, identyfikująca kolejną wieś małopolską, tym razem w powiecie olkuskim, w gminie Trzyciąż. Jedna z pierwszych notacji toponimu z sufiksem *-ice* pochodzi z 1255 (*Sciborice*), kolejne z 1365 (de *Cczyborzycz*), 1379 (de *Cziborijcz*), 1382 (*Czcziboricze*), 1404 (*Szcziborzycij*), 1629 (*Sciborzycze*). Stara śląska nazwa patronimiczna **Ściborowice**, opol., gm. Krapkowice, w źródłach historycznych zapisana została m.in. jako: *Stiborowitz* ok. 1300, *Stibendorf* 1579, *Stiborowitz* 1580, na *Stiborowitzach* 1698, *Stiborowiz* 1784, *Ściborzowice*, *Stiebendorf* 1896, *Ściborowice* 1900. W Opolskiem odnajdziemy również inne nazwy patronimiczne z suf. *-ice*, w których podstawie tkwi nazwa osobowa *Ścibor*. Są to ojkonimy z obszaru łaskiego: **Ściborzycze Małe**, wś, opol., gm. Głębczyce (m.in. *Stiboricz* 1377, *Steboczicze* 1434, *Steubendorf* 1845, *Ściborzycze Małe* 1945) i **Ściborzycze Wielkie**, wś, opol., gm. Kietrz (m.in.: *Stibrwicz* 1404, *Stiborzicz* 1422, w *Styborziczich* 1426, *Stiborzicz* 1499, *Stiborzicze* (1500), we wsi *Stiborziczijch* 1503, *Stiborzicze* 1518, *Steuberwitz*, *Stiborzice* 1845, *Ściborzycze Wielkie* 1946). Nazwy z członami dyferencyjnymi *Małe* i *Wielkie* utworzono w XX w. w celu odróżnienia od siebie tak samo brzmiącej nazwy (*Ściborzycze*). Na terenie Śląska Opolskiego, w gminie Paczków, leży wieś znana jako **Ścibórz**, choć jej wczesne zgermanizowane zapisy (*Stiborndorf* 1318, *Stibordorf* 1368 i in.) sugerują raczej lekcję *Ściborów* lub *Ściborowice* (zob. Sochacka (red.), 2009, s. 12). Obecna postać nazwy istnieje od 1896 r. Wczesne są zapisy toponimu dzierżawczego **Ściborze**, dawniej też *Ciborze*, wskazującego na miejscowość na Kujawach, w gminie Rojewo. Onim z sufiksem *-je* (wyjątkowo *-sko*) miał m.in. postać: *Czybore* 1311, *Stiborze* 1418, *Wielkye Czyborze i Małe Czyborze* 1489, *Sciborze*, *Sciborsko* 1577, *Scyborze* 1796–1802, *Ściborze* 1889. Z około 1400 r. pochodzi natomiast najwcześniejszy zapis nazwy wsi położonej w województwie warmińsko-mazurskim, w gminie Lidzbark (*Stibor*). Obecnie miejscowość nosi nazwę

Cibórz, a w źródłach historycznych z minionych wieków odnaleźć można również inne jej określenia, np.: *Stibur* 1414, *Czyborze* 1526, *Ciborze* 1647, *Czybors* 1789. Długą historię ma także wieś o nazwie **Cibory** (prawdopodobnie ponowionej), istniejąca co najmniej od XV w., a zlokalizowana na Mazurach, w gminie Biała Piska. Pierwsze zapisy nazwy miały formę niemczoną: *Zciborren* po 1471, *Zyborren* 1785, *Cziborren* 1796–1802 (postać *Cibory* dopiero w 1879 r.). Od 1938 r. wieś zaczęła funkcjonować jako *Steinen*. Jak czytamy w NMPol (II, s. 117), „komtur bałdzki nadał tu braciom Ściborowszczykom [...] 35 włók na prawie magdeburskim”.

Pierwsze notacje nazwy wsi o współczesnym brzmieniu **Cibory-Chrzczoney**, podl., gm. Zawady, pochodzą z XV w. W tym czasie miejscowość określana była pluralną nazwą o charakterze rodowym (z nagłosowym *Ści-* lub *Ci-*): *Scibory* 1456, *Cibory* 1469, *Czybory* 1473, *Czczibory* 1487, ale w źródłach pojawił się też zapis de *Miloiowa gora* 1485. W następnych wiekach wieś zyskała kolejne określenia, które występowały obok stałej nazwy odimiennej: *Czibory* alias *Milowa gora* 1502, *Cibory Miloiowa gora* 1521, *Czibory Chrczonki* 1578, *Cibory Chrzony Miloiowa gora* i wreszcie *Cibory Chrzczoney* 1795. W pobliżu tej wsi znajdują się też inne obiekty, powstałe w XV lub XVI w., w których nazwach obok członu *Cibory* pojawiały się dodatkowe człony odróżniające. Są to nazwy zestawione o obecnej postaci:

Cibory Galeckie, wś, podl., gm. Zawady (dawniej m.in. *Cibory* alias *Dąbrowka* 1496, *Czibory Dambrowka* 1565, *Czibory Goloczkie Dambrowka* 1578, *Cibory Goleckie* 1827); **Cibory-Kołaczki**, wś, podl., gm. Zawady (dawniej m.in. *Czibory Kolaki* 1567, *Cibory Kołaczki* 1759, *Cybory Kolaki* 1783, *Cibory Kołaczki* 1880); **Cibory-Krupy**, wś, podl., gm. Zawady (dawniej m.in. *Cibory Szpinki* 1575, *Czibory Spinki* 1578, *Cybory Krupi* 1783, *Cibory Krupy* 1827); **Cibory-Marki**, wś, podl., gm. Zawady (dawniej m.in. *Czibory Marki* 1578, *Cybory Marki* 1783, *Cibory Marki* 1795); **Cibory-Witki**, wś, podl., gm. Zawady (dawniej m.in. *Cibory Witki* 1576, *Cybory Witki* 1783, *Cibory Wity* 1827). Na podstawie pracy Karola Zierhoffera (1957, s. 144–145) można wnioskować, że pierwotnie teren wyznaczony przez wymienione toponimy w postaci zestawień określany był wspólną nazwą *Czcibory* (zob. „nobilis Colak de Czczybory” 1468), a następnie *Cibory*.

Nazwa rodowa *Cibory* stanowi też drugi człon zestawień ojkonicznych. Jako składnik nazwy miejscowej o współczesnym brzmieniu **Borowskie Cibory**, wś, podl., gm. Turośń Kościelna, pojawił się w XVII w.: *Borowskie Cibory* 1676. Inne zapisy tego toponimu to m.in.: *Borowe* 1569, *W Borowie* 1562, *Borowo* 1591, *Cibory* 1839. Człon *Cibory* zachował się też w nazwie **Chelchy-Cibory**, części wsi Chelchy-Chabdzyno, wś, maz., gm. Karniewo, dawniej odrębnej wsi: *Chelchi Czibory* 1567, *Chelchy Cybory* 1783, *Chelchy Cibory* 1880. Odnajdujemy

go ponadto w onimie **Poniaty-Cibory**, wś, maz., gm. Winnica. W pierwszych notacjach składnik ten ma postać nazwy patronimicznej: *Cziborowicze* 1541, *Ponyathi Cziborowicze* 1544, w kolejnych — formę onimu rodowego: *Ponyaty Czybory* 1576, *Poniaty Cibory* 1783–1784. Dzisiejsza nazwa **Zalogi-Cibory**, przys., maz., gm. Czernice Borowe, w XV w. miała postać **Czciborzel/Ściborze*, ale już z drugiej połowy XVI w. (1567) pochodzi zapis: *Zalogi Czibori Virymy*. Obserwujemy tu przejście formy dzierżawczej w nazwę pluralną.

Odnosić należy również nazwy, które w obecnym brzmieniu nie nawiązują do pochodnych imienia Cz(ś)*cibor*, chociaż ich pierwsze zapisy wskazują na takie korelacje. Z XVI w. pochodzi wczesna notacja nazwy **Ciborowa Wola**, dziś *Szczęsne*, maz., gm. Grodzisk Mazowiecki. Pierwotna nazwa istniała jeszcze w XIX w.: *Wola Cyborowa* 1802–1803, *Cyborowa wola* 1827, 1880, 1900, ale obok niej pojawiał się onim paralelny *Szczęsne*: *Szczęsne* albo *Cyborowa Wola* 1882, 1890, który jako jedyna nazwa obiektu funkcjonuje od 1921 r. Szesnasto- i siedemnastowieczne adnotacje nazwy wsi, zlokalizowanej w dawnym województwie białostockim, w gminie Krypno, wskazują na postaci: **Cibarzewo**, (*Cibor(z)owo*) (Szorc [n. os.] de *Cibarzewo* 1532, do *Ciborzowego* grądu 1604, *Cibarzewo* 1651). Późniejsze zapisy to m.in.: *Szorze Ciborowo*, *Szorze Ciborzewo* XIX/XX w. Ostatecznie utrwalił się onim *Szorze*. Postać **Male Cibory** (zob. *Zembrusse Wielkie*, *Male Czibori* 1567) to z kolei jedna z nazw identyfikujących w XVI w. miejscowość znaną obecnie jako *Zembrzus Wielki*, maz., gm. Czernice Borowe. Określenie rodowe *Cibory* pojawiło się też w 1579 r. obok nazwy *Targonie* (**Targonie Cibory**), dziś *Targonie-Wity*, podl., gm. Zawady. Pierwsze zapisy źródłowe nazwy pochodzą z XV w. (*Targonie* 1479, 1483). Oboczna nazwa **Ścibory/Cibory** istniała w XV w. na określenie wsi znanej obecnie jako *Pachuczyn*, podl., gm. Kolno, a związana była z nabyciem w 1435 r. części dóbr przez *Ścibora*, brata Pawła zwanego *Pachucy* (*Czybory* 1475, in villa *Pachucy* alias *Szczybory* 1488).

Pozostałe toponimy są znacznie późniejsze. W XIX lub w XX w., być może na wzór najstarszych ojkonimów dzierżawczych, utworzone zostały nazwy z sufiksami -ów, -owo: **Ciborów**, wś, maz., gm. Kowala (*Ciborów* 1880), **Ścibiorów**, wś, łódz., gm. Brzeziny (pierwotnie *Ściborów* 1921), **Ściborowo**, wś, maz., gm. Mała Wieś (*Ściborowo* 1921). Z tego okresu pochodzi też nazwa osady **Cibory**, warm.-maz., gm. Ostróda (*Lehmannsgut*, *Ciborra* 1820), i nazwa **Ścibórka** na określenie części wsi Strzeszyn, w gminie Biecz (*Sciborka* [n. ter.] 1855, *Sciborka* 1861–1864, *Ściborka* 1937, *Ścibórka* 1965).

W wyniku powojennej działalności Komisji Ustalania Nazw Miejscowości (KUNM) nazwę **Cibórz** otrzymała osada w Lubuskim, w gminie Skąpe (zob. *Tiborlager* 1934, *Cibórz* 1948)⁷, a nazwę **Ściborki** (1948) — wieś w obecnym

⁷ Nazwa niemiecka i chrzest nawiązują do nazwy jeziora *Tibor See* (ok. 1893 r.).

województwie warmińsko-mazurskim, w gminie Banie Mazurskie, która wcześniej znana była jako *Stobrigkehlen* 1796–1802 i *Stillheide* 1938.

Ślady nazwy osobowej *Ścibor* odnaleźć można również w najnowszych nazwach części wsi usytuowanych na południowych obszarach kraju. Są to nazwy z sufiksem *-ówka*: *Ściborówka* (1983), cz. wsi Dylągowa, gm. Dynów, i *Ściborówka* (1965), cz. wsi Przysietnica, gm. Brzozów, z *-ka*: *Ściborka* (1964), cz. wsi Barbarka, gm. Skała, oraz formy pluralne: *Ścibory* (1964, *Cibory* 1990), cz. wsi Rzyki, gm. Andrychów, *Ścibory* (1964), cz. miasta Mszana Dolna, gm. Mszana Dolna, i *Ściborki* (1964), cz. wsi Gołyszyn, gm. Skała.

Zamieszczona niżej kartograficzna wizualizacja rozmieszczenia wykazanych ojkonimów (37) z wyróżnieniem czasu powstania nazw (XIII–XVIII w., XIX–XX w., chrzty po 1945 r.; zob. mapę) skłania do refleksji, że nazwy zachowujące w swojej strukturze imię *Cz(ś)cibor* i jego pochodne wskazują na miejscowości leżące głównie w północnej części historycznego województwa mazowieckiego (w Łomżyńskim i Ciechanowskim), a także w Małopolsce i na Śląsku.

W zdecydowanej większości toponimy z terenu północnej i środkowej Polski utrwalają w swojej strukturze wariantywny antroponim *Cibor*, w przeciwieństwie do południowych obszarów, gdzie dominują ojkonimy pochodzące od nazwy osobowej *Ścibor*⁸. Uwagę zwracają toponimy mazowieckie mające współcześnie postać zestawień z nazwą rodową *Cibory* i rzeczownikowym (w liczbie pojedynczej lub mnogiej) bądź przymiotnikowym członem odróżniającym, zwykle w postpozycji (*Chelchy*, *Chrzczony*, *Kołaczki*, *Krupy*, *Marki*, *Witki*, *Poniaty*, *Galeckie*). W Małopolsce i na Śląsku przeważają struktury patronimiczne z sufiksem *-(ow)ice*. Nazwy dzierżawcze lub utworzone na wzór ojkonimów posesyjnych z przyrostkami *-ów*, *-owo*, **-jb*, **-je* nie wykazują tak wyraźnej regionalizacji. W nazwach geograficznych usytuowanych na Mazowszu (*Szczęsne*, *Zembrzus Wielki*, *Targonie-Wity*) i Podlasiu (*Pachuczyn*, *Szorze*) nie ma obecnie śladu imienia złożonego, choć pojawia się ono w różnej postaci w historycznych zapisach źródłowych. Interesujących nas tu nazw geograficznych nie odnajdziemy — poza jednym chrztem (*Cibórz*) — w obecnym województwie wielkopolskim i na zachodnich rubieżach kraju.

Wśród przytoczonych struktur chronologicznie najstarsze są nazwy patronimiczne notowane już w XIII w. (*Ciborowice*, *Ściborowice*, *Ściborzyce*). Najwcześniejsze zapisy pozostałych toponimów pochodzą z XIV i XV w. Wskazać można także kilkanaście nazw późniejszych, dziewiętnasto- i dwudziestowiecznych, oraz dwa onimy utworzone w wyniku chrztów po 1945 r. (*Cibórz*, *Ściborki*). Porównując zapisy dawnych toponimów z różnych okresów, wyraźnie

⁸ Należy jednak pamiętać o zmieniającej się w ciągu dziejów postaci fonetycznej i strukturalnej toponimów.

wała się do dnia dzisiejszego. Współcześnie pełna nazwa *Czcibor* występuje jedynie w funkcji niezwykle rzadko nadawanego imienia. Wśród nazw dziedzicznych wyróżnić można nazwiska powstałe w wyniku transnimizacji od nazwy osobowej lub od odimiennego toponimu. Osoby noszące te nazwiska zamieszkują współcześnie różne regiony kraju. Zwraca jednak uwagę duża frekwencja nazwisk od wariantu *Cibor* na Mazowszu.

Swoista regionalizacja dotyczy omówionych nazw geograficznych. Najstarsze, średniowieczne okronimy utworzone od pochodnych imienia Cz(ś)cibor identyfikują bowiem obiekty usytuowane głównie w północnej części historycznego Mazowsza i na Śląsku. Na Mazowszu przeważają nazwy rodowe mające w podstawie wariant fonetyczny *Cibor*, na południowym obszarze występują nazwy patronimiczne od onimu *Ścibor*.

Przytoczony w artykule materiał antroponimiczny i toponimiczny pośrednio wskazuje geografie wariantu imiennego *Cibor*, który należy uznać za formę typowo mazowiecką⁹.

LITERATURA

- AntrP — Antroponimia Polski od XVI do końca XVIII w. T. I, V. Red. A. Cieślíkowa i in., Kraków: Lexis, 2007, 2015.
- Baza PESEL (stan na 2014 r.), udostępniona w związku z projektem „Najczęstsze nazwiska w Polsce — współczesność i historia. Słownik elektroniczny”, realizowanym w IJP PAN w Krakowie (projekt nr 11H13024682).
- Cieślíkowa, A. (2000). Słownik etymologiczno-motywyjny staropolskich nazw osobowych. Cz. 1: Odapelatywne nazwy osobowe. Kraków: DWN.
- Fros, H. SJ, Sowa, F. (1997). Księga imion i świętych. T. I: A–C. Kraków: WAM.
- Herbarz polski. Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich. Ułożył i wyd. A. Boniecki. T. III. Warszawa: T. Skiński, 1900.
- Karpluk, M. (1982). [Rec.]. J. Hertel, Imiennictwo dynastii piastowskiej we wcześniejszym średniowieczu. Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu, 79, zesz. 2. Warszawa–Poznań–Toruń 1980. Onomastica, XXVII, s. 293–297.
- KIRu — E. Klisiewicz. Nazwiska mieszkańców parafii Rudawa k. Krakowa w rozwoju historycznym (na podstawie ksiąg metrykalnych z lat 1570–1897), 1977. [Praca doktorska, WSP w Krakowie, mps].
- Lech — D. Lech. Nazwy osobowe dziewiętnastowiecznych mieszkańców Opola (ze słownikiem etymologicznym nazwisk). Opole: Wyd. UOp, 2004.
- Malec, M. (1971). Budowa morfologiczna staropolskich złożonych imion osobowych. Wrocław [itd.]: Ossolineum.
- Malec, M. (1982). Staropolskie skrócone nazwy osobowe od imion dwuczłonowych. Wrocław [itd.]: Ossolineum.

⁹ Potwierdzają to również dane zawarte w herbarzu wydanym przez Adama Bonieckiego (1900, III, s. 143), w którym czytamy, że najdawniejsze pokolenia *Ciborowskich* związane były z ziemią łomżyńską, zambrowską i wizeńską.

- Nalepa, J. (1991). Pokój i wojna w staropolskich imionach. Cz. 1. Język Polski, LXXI, s. 87–97.
- Nalepa, J. (1992). Pokój i wojna w staropolskich imionach. Cz. 2. Język Polski, LXXII, s. 9–15.
- NMPol — Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany. Red. K. Rymut i in. Kraków 1996–.
- NWad — T. Kolber, Motywacja i struktura nazwisk mieszkańców dawnego dekanatu wadowickiego. Cz. 1: Analiza. Cz. 2: Słownik nazwisk (na podstawie ksiąg metrykalnych XVII do początków XX w.), 2008 [Praca doktorska, Akademia Pedagogiczna w Krakowie, wyd. komputerowy].
- Pleskalová, J. (1998). Tvoření nejstarších českých osobních jmen. Brno: Masarykova univerzita v Brně.
- Rymut, K. (1999). Nazwiska Polaków. Słownik historyczno-etymologiczny. T. I: A–K. Kraków: IJP PAN.
- SIW — Słownik imion współcześnie w Polsce używanych. Wyd. K. Rymut. Kraków: IJP PAN, 1995.
- Skowronek, K. (1995). Imiona dwuczłonowe motywujące współczesne nazwiska polskie. Onomastica, XL, s. 73–100.
- SNW — Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych. Wyd. K. Rymut. T. I. Kraków: IJP PAN, 1992.
- Sochacka, S. (red.) (2009). Słownik etymologiczny nazw geograficznych Śląska. T. XIV. Opole: Instytut Śląski.
- SSNO — Słownik staropolskich nazw osobowych. Red. W. Taszycki. T. I. Wrocław [itd.]: Ossolineum, 1965.
- Svoboda, J. (1964). Staročeská osobní jména a naše příjmení. Praha: Nakladatelství Československé Akademie věd.
- Taszycki, W. (1925). Najdawniejsze polskie imiona osobowe. Rozprawy Wydziału Filologicznego PAU, 52, nr 3. Przedruk w: tenże (1958). Rozprawy i studia polonistyczne. T. I: Onomastyka. Wrocław: Ossolineum, 1958, s. 32–148.
- Witczak, K. T. (1992). Z antroponimii piastowskiej: *Zdziebor* (nie *Czcibor*), brat Mieszka I. Onomastica, XXXVII, s. 123–132.
- Zierhoffer, K. (1957). Nazwy miejscowe północnego Mazowsza. Wrocław: Ossolineum.

SKRÓTY

cz.	— część	niem.	— niemiecki
czes.	— czeski	n. ter.	— nazwa terenowa
dśl.	— woj. dolnośląskie	os.	— osada
gm.	— gmina	podkarp.	— woj. podkarpackie
K	— kobiety	podl.	— woj. podlaskie
Krpld	— Kresy Południowo-Wschodnie	pom.	— woj. pomorskie
kuj.-pom.	— woj. kujawsko-pomorskie	Pom	— Pomorze
lub.	— woj. lubelskie	przys.	— przysiółek
łódz.	— woj. łódzkie	ps.	— prasłowiański
M	— mężczyźni	scs.	— staro-cerkiewno-słowiański
maz.	— woj. mazowieckie	śl.	— woj. śląskie
Maz	— Mazowsze	warm.-maz.	— woj. warmińsko-mazurskie
młp.	— woj. małopolskie	Włkp	— Wielkopolska
Młp	— Małopolska	wś	— wieś

SUMMARY

THE NAME CZ(Ś)CIBOR IN POLISH ANTHROPONYMY AND TOPONYMY

The article demonstrates the chronological continuity of the two-component name *Cz(ś)cibor* and its variants in the Polish language, as well as their productivity in surname and geographical name creation. The frequency, geography, and structure of proper names (anthroponyms and name-derived toponyms), and in the case of oikonoms, renominations, were taken into account. The anthroponymic and toponymic material quoted in the article indirectly points at the geography of the name variant *Cibor*, which has to be considered a typically Mazovian form. The oldest medieval oikonoms created from the derivatives of the name *Cz(ś)cibor* mainly identify objects located in the northern part of the historical Mazovia and in Silesia. In Mazovia, ancestral names with the phonetic variant *Cibor* as their base are more numerous, while in the southern regions we note patronymic names based on the onym *Ścibor*.

Key words: two-component name, surname, oikonym, onymic variant